

ORNIS FENNICA

XIV, N:o 2

1937, 30. VIII.

SUOMEN LINTUTIETEELLISEN YHDISTYKSEN JULKAISEMA
UTGIVEN AV ORNITOLOGISKA FÖRENINGEN I FINLAND

Toimitus P. Palmgren, E. Merikallio,
Redaktion

O. Kalela

Selkälokin, *Larus f. fuscus* L., pesimisestä Sotkanselällä.

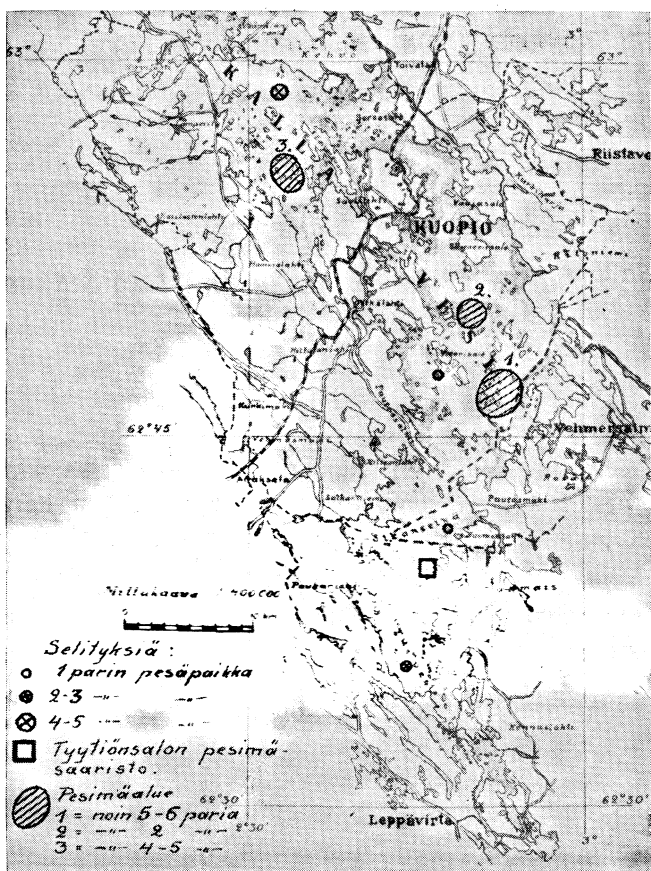
O. V. LUMIALA.

Viettäessäni useita kesiä yllämainitun Sotkanselän¹⁾ tienoilla, tein havaintoja järven ja sen lähiön linnustosta, mm. selkälokista. Kun myöhemmin olen usein nähnyt mainintoja selkälokin pesimisestä ja pesäpaikoista merenrannoilla, mutta sangen harvoin vastaavia tietoja lajista lukuisten sisäjärviemme rannoilta, lienee syytä esittää hajalliset havaintoni vertailuaineiston kartuttamiseksi merenrantojen ja sisävesirantojen pesimäbiologiasta.

Sotkanselkä, jonka suuruus on n. 6.5×5 km, on aukea, melkein saareton, syvä ja jokseenkin karurantainen reittijärvi. Yleensä kivikkoiset rannat eivät salli sanottavienkaan kasvillisuusvöiden muodostumista, etenkin kun aalto- ja jääerosiovaikutus on voimakas. Suurkasvillisuuden niukkuudesta huolimatta on järvi kuitenkin kalarikas. Kulttuurin vaikutus järvellä ilmenee voimakkaana laivaliikenteenä poikki Sotkanselän N—S-suuntaan, mutta SE- ja NW-osat ovat sensijaan tässä suhteessa sangen rauhallisia. Siitä syystä onkin vesilinnusto, samoin kuin loppikanta asettunut etupäässä niihin, varsinkin juuri SE-osaan, jossa ranta-asutus on lisäksi hyvin harvaa ja muutamat pikkusaaret lisäävät pesimismahdollisuuksia.

Selkälokit saapuvat Sotkanselälle heti jäiden lähdettyä (vrt. SUOMALAINEN 1908, siv. 36—37, JAUHAINEN 1928, siv. 58), esim. 1929 2. V. (Kuopio) ja 1931 17. V. ja asettuvat monivuotiselle pesäpaikalleen Tyytiönsalon länsipuolella olevaan 9 saaren muodostamaan pikkusaaristoon. Vain harvoin näyttää jokin pari yrittävän pesiä tämän saariston ulkopuolelle, kuten v. 1928 1 pari järven keskellä olevaan Pumpurisaareen ja v. 1932 1 pari Sotkanselkää ete-

¹⁾ N. 30 km Kuopiosta etelään.

Kallaveden vesistöalueen selkälökkikannan pesimäpaikat.

lässä rajoittavaan Kolikkosaaristoon sekä muutamana vuonna 1 pari Sääskniemen edustalla oleville saarille. Yhdyskunnan pariluku on pysynyt verrattain konstanttina; sen vaihtelut vuosina 1932—1936 ovat olleet 4—7 parin välillä.

Pesiminen alkaa kesäkuun alussa; ensimmäiset havainnot täysistä pesueista ovat vuodelta 1932 jo 5 p:ltä kesäkuuta (kts. pesät 1 ja 2), jolloin ne lienevät olleet jo jonkun päivän vanhoja. Pesiminen alkaa siis täällä jokseenkin samoihin aikoihin kuin etelä-Suomen merenrannikoilla (vrt. esim. K.-E. SUNDSTRÖM 1927, siv. 32—33 ja R. PALMGREN 1914). Yleisimmin tavataan kuitenkin täydet pesueet vasta kesäkuun puolivälin seuduilla. Vastakuoriutuneita

poikasia ei ole nähty aikaisemmin kuin 17. VI.; 14. VI. oli tosin eräänä vuonna saaren III pesue jo niin pitkälle haudottu, että poikasten nokka oli munasta näkyvissä.

Seuraavassa esitetään havaintoja muutamista pesistä Tyytiön-salon saaristosta:

1) Saari I. W-osa. 5. VI. 32. Pesä metsässä *Vaccinium myrtillus* — *Vaccinium vitis-idaea*-varvikossa n. 10 m etäisyydellä rannasta. Munia 3; niiden mitat: 1) 64.3×47.9 mm; 2) 65.8×48.7 mm; 3) 67.7×47.8 mm. Pesän mittoista on mainittava sisäleveys 22 sm, syvyys 7 sm, ulkoleveys 31 sm. Rakennusaineiksina yksinomaan sammalia. Poikaset kuoriutuivat 17—18. VI.

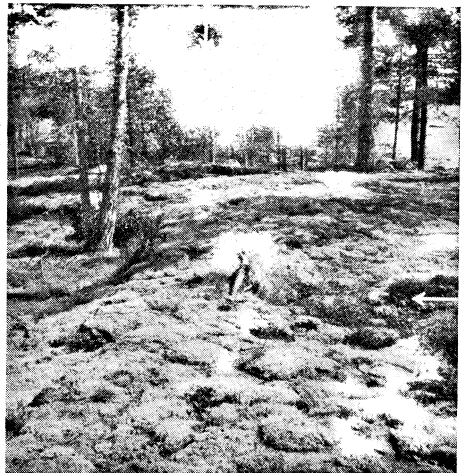
2) Sama saari, sen E-osa. 5. VI. 32. Pesä kivenlohkareiden välissä maanpinnan tasolla n. 5 m päässä rannasta. Munia 3; niiden mitat: 1) 68.4×46.3 mm; 2) 69.7×46.5 mm; 3) 70.4×46.4 mm. Pesän mittoja: sisäleveys 16 sm, syvyys 6 sm, ulkoleveys 26 sm. Rakennusaineiksina sammalia, heiniä ja kiviä lehtiä. Poikaset kuoriutuivat 17—18. VI.

3) Saari III. 10. VI. 32. Pesä keskellä saarta pienellä sammalpeitteisellä kivellä. Munia 3; niiden mitat: 1) 67.2×46.3 mm; 2) 68.5×47.3 mm; 3) 70.5×47.9 mm. Pesän mittoja: sisäleveys 20 sm, syvyys 6 sm, ulkoleveys 31×27 sm. Pesänä vain kuoppa sammalikossa, mitään varsinaista pesärakennelmaa ei ollut.

4) Saari III. 14. VI. 33. Pesä keskellä saarta kivien välissä maanpinnan tasolla n. 20—25 m päässä rannasta. Munia 3; niiden mitat: 1) 66.8×47.2 mm; 2) 68.6×47.5 mm; 3) 69.4×46.2 mm. Pesän mittoja: sisäleveys 14×16 sm ja syvyys 3.5 sm.

5) Saari VII. 14. VI. 33. Pesä sijaitsi tässä suurimmassa saareissa puut-
t omalla paikalla kalliosyvennyksessä n. 10 m päässä rannasta. Munia 2; niiden mitat: 1) 66.4×49.6 mm; 2) 68.0×48.3 mm. Edellisessä pesässä oli hautominen jo sillä asteella, että poikasten nokka oli näkyvissä, tässä ei vielä niin pitkällä. Pesän mittoja: sisäleveys 18 sm, syvyys 6.5 sm. Pesäaineiksina ohuita männyn oksia, jäkäliä lähimmästä ympäristöstä ja höyheniä.

6) Saari VII. 14. VI. 33. Pesä keskellä saarta harvassa mäntymetsässä *Vaccinium myrtillus*-varvikossa n. 20 m päässä rannasta. Munia 3; niiden mitat: 1) 64.6×47.1 mm; 2) 68.3×47.2 mm; 3) 68.7×47.0 mm. Pesän mittoja: sisäleveys 19 sm, syvyys 6.5 sm. Rakennusaineiksina sammalia, heiniä, männyn ok-

Kuva 1. Pesä 5. Valok. Lumiala.

Kuva 2. Pesä 7. Valok. Lumiala.

Kuva 3. Pesä 9. Valok. Lumiala.

sia, kuivia *Phragmites*-lehtiä ja muutamia höyheniä.

7) Saari VII. 24. VI. 35. Pesä sijaitti harvassa mäntymetsässä keskellä saarta *Cladina*-peittoisella kalliolla. Munia 2; niiden mitat: 1) 64.4×46.6 mm; 2) 67.9×48.3 mm. Pesän mittoja: sisäleveys 17×18 sm. Rakenneaineksina heiniä, *Cladinaa* ja *Pleurozium Schreberit*ä.

8) Saari V. 24. VI. 35. Pesä kallioniemekkeellä n. 5 m päässä rannasta. Munia 1, sen mitat 65.7×45.3 mm; pesän mittoja: sisäleveys 20.5×20 sm, syvyys 7.5 sm. Rakenneaineksina *Pleurozium Schreberit*ä ja muutamia höyheniä.

9) Saari I. Pesä n. 1.5 m korkealla irtokivellä, syvennyksessä sen päällä. 24. VI. 35. ei pesässä ollut munia, ne olivat todennäköisesti joutuneet tyydyttämään variksen ruokahalua, sillä viereisestä saaresta löytyi 1 särjetty muna. Pesän rakenneaineksina *Pleurozium Pleurozium Schreberi*.

Saarilla, joilla pesät sijaitsevat, on heikosti koivunsekainen, harva mäntymetsä, josta pensaat suurimmaksi osaksi puuttuvat. Pesäsaaret ovat (lukuunottamatta saarta VII) sängen pieniä kivi-korantaisia saaria: I n. 80×30 m, III n. 100×30 m, V n. 120×50 m ja VII n. 300×50 m.

Pesäpaikan valinnassa on huomattavissa säännöllistä keskittymistä verrattain korkeille kivikko- ja kalliosaarille, joilla on \pm harva metsäpeite; puuttomille luodoille tai aivan matalille metsäisille saarille ei selkälokin ole havaittu pesivän. Useimmiten sijaitsee pesä pienen metsäisen saaren keskellä tai korkeahkolla selänpuoleisella kallioniemekkeellä, mistä on vapaa näköala (vrt. A. A. ARHIMO ja R. P. TAMMILEHTO 1936 siv. 130), ja täällä \pm avoimella paikalla joko maassa kivien välissä, sammalikossa, kalliopohjalla jäkäläkas-

vustossa, melkein paljaalla kalliolla sen halkeamassa tai muutamissa tapauksissa irrallisen kiven (n. 1—2 m kork.) laella syvennyksessä. Viimemainittu pesäpaikka on Keiteleellä verrattain tavallinen.¹⁾ — Kuhunkin pikkusaareen näyttää asettuvan vain 1 pari; suuremmat saaret muodostavat joskus poikkeuksen tässä suhteessa (esim. saari VII), niissä ovat pesät tällöin saaren eri päissä tai muuten kaukana toisistaan, kuten ne olivat myös 1932 saarella I. Selkälökkiyhdyskunnan muodostavat siis täällä parit, joilla kullakin on pesimäpiirinään joko oma pienempi saari tai harvoin osa suuremmasta saaresta (vrt. E. J. VALOVIRTA 1931, siv. 98—99, K.-E. SUNDSTRÖM 1927, siv. 32 ym.).

Pesärakennelmassa on huomattavissa eri pareilla eroavaisuuksia; yleisin on kuitenkin pesämuoto, jonka kehys ja pesäkuppi on rakennettu lähimmän ympäristön tarjoamasta aineistosta (esim. sammalista, jäkälistä, kuivista heinistä; vrt. K.-E. SUNDSTRÖM 1927, siv. 33). Vain harvoin tapaa pesän sisuksissa pehmikkeinä höyheniä. Pesän syvyys on yleensä n. 6—7 sm ja sen sisäleveys 16—18 sm. Munaluku on jokseenkin säännöllisesti 3; kaksimunaisista pesueista, joita on hyvin harvoin, voi kolmas muna olla varisten tuhoama. Tätä seikkaa vastaan puhuu kyllä näennäisesti se tosiasia, että v. 1933 pesivät saarella III selkälökki- ja varispari vieretysten, edellinen maassa (vrt. pesä 4) ja jälkimmäinen tästä n. 10 m päässä olevan petäjän latvassa ja molemmat saivat onnellisesti poikueensa lentoon. Toisaalta juoruavat varisten hävitystöistä särjetyt munat, sillä näihin syypäiksi ei juuri uskoisi viereisten saarien selkälökkejakaan.

Munien koosta antavat eri pesien ääriarvot jonkinlaisen kuvan: 1) 64.3—67.7 × 47.8—48.7 mm; 2) 68.4—70.4 × 46.3—46.5 mm; 3) 67.2—70.5 × 46.8—47.9 mm; 4) 66.8—69.4 × 46.2—47.5 mm; 5) 66.4—68.0 × 48.3—49.6 mm; 6) 64.6—68.7 × 47.0—47.2 mm; 7) 64.4—67.9 × 46.6—48.3 mm ja 8) 65.7 × 45.3 mm; siis mitattujen pesueiden ääriarvoina 64.3—70.5 × 45.3—49.6 mm.

Sotkanselän selkälökkiyhdyskunnan elinpiirin suuruudesta on vaikea mennä sanomaan tarkkoja arvoja, varsinkin kun salmivesiltä järven etelä- ja pohjoisosissa ei ole runsaammin havaintoja. Kuitenkin voidaan sanoa, että ainakin Sotkanselän eteläpuolella oleva Humalaselkä ja länsipuolella oleva Humalalahti kuuluvat tämän yhdyskunnan ravinnonhankinta-alueeseen, samoin on jonkun kerran

¹⁾ Keiteleeltä on tällaisista pesimäpaikoista tiedoittanut fil. maist. H. KUHMONEN ja olen itsekin ollut siellä tilaisuudessa niitä näkemään.

nähty tämän yhdyskunnan yksilöiden lentävän Puutossalimesta Valamonselälle. Lisäksi kuulunevat myös Saamaiskylän puolella olevat vedet näiden yksilöiden kalastusvesiin; koko alueen laajuus on täten suunnilleen n. 12×12 km.

Fil. maisteri A. VAARAMAN annettua hyväntahtoisesti tietoja selkälökkien pesimisestä vesistöalueella N-Kallavesi—Koirusvesi, on, yhdistämällä niihin allekirjoittaneen tiedot, koetettu kartalla s. 50 antaa mahdollisimman täydellinen kuva selkälökin pesimisestä koko tällä alueella (arvion mukaan n. 25—30 paria).

Kirjallisuutta: A. A. ARHIMO ja R. P. TAMMILEHTO: ESPOON ja KIRKKONUMMEN saaristojen linnustosta. *Ornis Fennica* 1936; 3. — I. FORSIUS: Anteckningar från en resa till Aspskärs skyddsområde. *O. F.* 1929; 4 — M. JAUHAINEN: Ornithologische Beobachtungen in Kaavi. *O. F.* 1929; 2. — I. HORTLING: Ornithologisk Handbok. Helsingfors 1929—31. — S:ma: Zur ornithologie Südfinnlands. 1921. *Acta Soc. pro Fauna et Flora Fennica* 52; 2. — K. E. KIVIRIKKO: Suomen linnut II. PORVOO 1927. — SVEN NORDBERG: Die Entwicklung des Seevogelbestandes in einem Vogelschutzgebiete auf Åland 1918—1932. *O. F.* 1932; 4. — AXEL LINDFORSS: Mått och vikt av finska fågelägg. *O. F.* 1930; 2. — KURT-ERIK SUNDSTRÖM: Ökologisch-geographische Studien über die Vogelfauna der Gegend von Ekenäs. 1927. *Acta Zool. Fenn.* 3. — E. W. SUOMALAINEN: Kallaveden seudun linnusto. 1908. *Acta Soc. pro Fauna et Flora Fennica* 31. — C. G. TAXELL: Fågelfaunan på Valsöarna i Vasa skärgård. *O. F.* 1934; 1. — E. J. VALOVRTA: Signilskärin linnustosta. *O. F.* 1931; 3—4.

Zusammenfassung¹⁾: Zur Brutbiologie von *Larus f. fuscus* am See Sotkanselkä Verhältnismässig sehr wenig ist bisher über die Brutverhältnisse der an unseren Binnenseen nistenden Heringsmöwen veröffentlicht worden. Der Verf. hat 1932—36 eine Kolonie unweit Tyytiön salo beobachtet. Die Paarzahl hat zwischen 4 und 7 geschwankt. Gewöhnlich nistet nur ein Paar auf je einem kleinen, aber ziemlich hohen, von undichtem Wald bedeckten Inselchen. Die Nester werden von den pflanzlichen Stoffen der unmittelbaren Umgebung gebaut. Die Masse der Eier sind S. 50—51 angegeben, die extremen Masse S. 53 zusammengefasst.

Das Nahrungsraum der Kolonie umfasst ca. 12×12 km. Der See ist vegetationsarm, aber fischreich.

Der Karte gibt ein Bild von der Verteilung der brütenden Heringsmöwen im Seengebiet von Kallavesi (unweit Kuopio, $62^{\circ} 48' N$, $27^{\circ} 41' O$). Die Zeichen bedeuten von oben nach unten: 1, 2—3, 4—5 Paare; Kolonie von Tyytiön salo (4—7) Paare; Brutgebiete (schraffiert), welche von der folgenden Anzahl Paare besetzt sind: 1 = 5—6, 2 = 2, 3 = 4—5 Paare.

¹⁾ Von der Redaktion.